

BJJ 2171

88

8

HARVARD UNIVERSITY
WIDENER LIBRARY

UKRAINIAN INSTITUTE
LIBRARY GIFT

I

ЯК ВИЙШОВ ВАСИЛЬ НЕСТЕРЮК З ВІЙСКА І
ЩО ВІН У СВОІМ СЕЛІ СРІБНАРОВІ ВИДИТЬ.

Се не діяло ся ні в Туреччині ні в Німеччині, а діяло ся таки у нашім краю, у Галичині у славнім селі Срібнарові, у одну божу недільку по полу дню, зараз по сьвятій вечерни. А на вечерни були; мельник Дмитро Складан, эго жона Анна, эго донька Катерина, присяжний Іван Правдарюк, паламар, дяк, пан-отець, а більше і нікого. Бо у селі Срібнарові було аж три корчми, нівроку, і чотири шинки, а честні арендарі Гершко Смок, Мортко Більбах і Мошко Гулис давали горівки на борг, кільки лиш хто хотів. Отже-ж і потягли славні Срібнарівці, таки зараз з церкви по службі божій, просто по корчмах, жіночки їх з ними разом, а пан війт Павно Дзюб на переді, бо они, коби здорові, усїгда були у корчмі перші, а виходили з неї послідні, ба навіть і права собі у корчмі робили, не аби що. Та і де-ж їм було ліпше їх і робити, як не тут, де навіть і найбільшійший чоловік мусїв перед них „чесгь” поставити, а то не сміло були менше ніколи, як пів кварта горівки, і то доброї, бо пан війт аби якої не пили. А пан присяжний Семен Сварли-

вий, що за ними усїгди як хвіст ходили, також иншої горівки не хотїли пити, як лиш тої доброї, а добрі люде їм эї не жаловали, бо і пан присяжний Сварливий був у них добрий, а то такий, що хоть бувало пан вїйт кого і запруть до хвурдиги (арешту), так они зараз эго і випросять і вимолять, — то як же такому доброму чоловікови доброї горівки не купувати?

Лиш ті люде, про котрих я перше казав, що були на вечерни, не пїйшли до корчми, але сидїли собі на піддаши коло церкви і балакали дещо: аж тут і станув перед ними, мов з неба впав жвавий, чорнявий чоловік, у військовім мундурі, з двома срібними медаликами і золотим хрестиком на грудях. Усі аж ніби здрігнулись, як эго так несподївано у здріли: але він усміхнув ся, уклонив ся гречно всїм носполу, тай сказав голосно: „Добрий вечер вам! Чи не Іван Правдарюк та Дмитро Складан? — аби здорові були!

„Аби і ви здорові, пане вояк!” відповів Складан з Правдарюком; — ви нас відки знаєте? — не во гнїв, що питаємо.

Хиба-ж ви мене не пізнаєте? Таже я покійного Петра Нестерюка син Василь, що эго чотирнайцять років тому, до війска відобрали!

Тож ви Петрів син? каже Складан дивуючи ся, — хто би був казав, що з такого малого, мізерного хлопця та такий хлоп вибере ся? Але правда: у війску не тримали вас у одно над книжкою, як то бувало покійний ваш тато, — дай ему, Боже, царство небесне, бо праведний чоловік був! — а то бувало менї самому жаль, як то вас над книжкою мучить та мучить по цілій днинї, як яку панску дитину.

За те дай ему, Боже, легкий супочинок! бо що би я був робив, як би був не вчив ся? У нас, як самі знаєте, поля не було, лиш городець та хата: то на чім би я тепер жив? А так, славити Бога, вивчив мене покійний, кільки сам умів, у військо відобрали до жандармів, там вивчив ся ще лїнше, вислужив дві капітуляції, зложив собі файний грїш, а тепер маю за що собі поля купити, хату нову покласти і загосподарювати ся як треба.

Який отець розумний та розважний був, такий і син вдав ся, каже Правдарюк; хата твоя, синку, і город у добрім пошанівку: ми там поклали одного бідного але ретельного чоловіка, аби і в хаті сидів і город обходив. Коли скажеш, то він і сегодня випровадить ся з хати і тобі усе передасть. Грїх би мені було, эго з хати вигонити, коли він эї чотирнацять лїт мені дозирає, каже Василь. Я однаково маю собі нову хату класти, а доки що до чого, то мешкати мемо разом: там однак дві хаті через хороми (сїни).

А не знаєш Анно, каже Складан до жінки, чи Запоточний у обох Василевих хатах сидить, чи лиш у одній?

Лиш у одній, татку, обізвала ся донька эго Катерина, а тут так і почервонїла, як тая калина!... у тїй на лїво; я там бігала оногди, мамі треба було.

Та чого так соромиш ся? каже Анна, таже се Василь, що тебе маленькою бувало на руках носить, та тобі бувало по книжках образки показуэ! Хиба ти забула, як ему раз каламар розсицала по папері та за тото від мене парунів набрала ся? А відь що не забула?

Та бо ви, мамо, все каже Катря, ховаючись поза Анну, а тут ще дужше почервоніла, як була.

За ті збитки, каже Василь жартуючи, тай за те, що я її тільки на руках наносив ся, мусить мені Катря тепер господинею бути. Ого, і втекла, як та пташка дика! але я завтра перепрошу.

Не гнівай ся, Василю, каже Складаниха, а то така несмілива та соромлива вдала ся, що годі сказати. Та треба мені іти вечеряти лагодити; прийди і ти Василю, та будеш у нас за гостя!

Прийду, пані матко, каже Василь поклонившись, але аж погоді, бо мене кортить ще з чесними господарями побалакати.

Анна пішла, а Василь собі сів тай каже;

О (каже), я нашого села і не пізнав уже за сих чотирнайцять років, від коли дома не був! Що тут таке стало ся. пани ви мої, господарі чесні? — Та же страшнійшого та поганійшого села не довело ся мені видіти на сьвіті, а я эго не трохи поміряв. А правда, що школи ще і тепер нема у селі?

А де-ж она? каже Правдарюк: — я з пару разів згадував громаді за школу, так они на мене як заревіли! як на вовка якого або на ворога тяжкого. — Ба ще чого нам не стало?! яли кричати; не доста податки великі, та жиди нас обдирають з усіх боків, але эму ще і школи забаглось, не знати на що та дітям баки забивати?! — О так то наша громада мені за мою щирю раду подяковала.

То преці-ж хоть дяк учить дітий, як то бувало ще нїм я хлопцем був? питає Василь.

Ой учить! аж скрикнув Складан, таже він як день так ніч не протверезуєсь! Бувало, ще доки по

кійний Лука жив — то був чоловік тверезий, Бого угодний, справдешний слуга церкви сьвятої! Той учив дітий і читати і співати і числа: та від коли по кійного не стало, то ніхто про Бога та про книжку і не згадає. От яке то у вас!

А пан-отець духовний же? нічого не кажуть? питає Василь,

Та вже коли пан-отець їм не наговорили ся, та не наказали ся!... каже Правдарюк: але що з того? Пан-отцєви в очи ніби то потакують, а за плечима однако своє давне роблять, ба навіть ще і кєпи бють з пан-отця. Де нема порядного вїйта та порядного уряду в селї, аби розумних слухали та за їх радою ішли, там і пан-отець нічого не годні вдїяти. Хиба-ж у нас пан-отець не розумний та не чесний чоловік? Та що з того? коли такого вїйта маємо, що їх слухати не хоче! У него лиш Мортко та писар Обдзіркевич: то єго і рада і порада, у них він і днює і обїдає і вечеряє, часом навіть і переночує. От, чому у нас нема гаразду!

А хто-ж у нас тепер вїйтом? питає Василь.

Павло Дзюб; ти єго знати меш.

Та де-ж ні! каже Василь, але хто-ж такого кладе на вїйта, коли він і давно ще любив напивати ся? може не правда?

Та як не правда! каже Складан; — але як тої приповідки: які ми самі, такі нам санї: п'яницю тяг не до п'яниці, а по вїйтови пізнати зараз і село, яке оно. Та правду сказавши, і наш вїй не був зразу такий ледащо; але від коли став жидам та писарєви піддаватись, то і звели єго ні на що, — бо кого би жид не підійшов та на своє не переробив? треба дуже твердого та сумнінного чоловіка, аби єго не перекрутив у свою руч.

Яким жеж способом могли таки нашого, руско-го чоловіка жиди так зіпсовати? питає Василь.

Або-ж тяжко? каже Правдарюк. — На сам перед підбунтує эго на сьвященика, що то ніби то вїйт тим понизить ся, що духовного слухати ме. — На що вїйт, прошу вас? стане ему вговорювати, коли ви маєте кожного слухати? Що вам пан-отець? що оно таке за діло? оно повинно вас слухати, а не ви эго! — Ай-вай-мір! герсти? — аби вїйт попа слухали! А так як стане погана Юда темного чоловіка підждеряти та троюдити, та ще до того то гроші ему зичити то з горівкою проклятою підходити; — от чоловік і одуріє нарешті, і піддасть ся дияволу зовсім під стричок, бо жиди-корчмарі э часто наш стричок і наша шибениця.

Ох се свята правда! каже Василь, та аж ему сльози закрутились в очах, а Складан і говорив дальше.

Найтяжше, каже, аби жидюга вїйта до того довів, щоб він полакомив ся якому дарунку: тогди вже эго як на аркані, і мусить він тогди у эго дудку грати, бо як ні, то грозить ему і казнею і криміналом і комісіями і хто знає чим. А наші люде які? — ему про комісію лиш згадай, так мліє зо страху бо не знає, що праведному чоловікови і за правду комісія, хотьби і яка і відки, ніщо не годна вдїяти.

А вигоняє-ж вїйт у нас зараз о девятій годині в вечер пяниць із корчми? бо по інших сторонах так э, що о десятій годині корчми вже позамикані і жид не сьміє нікого, хіба якого подорожного, у ню пускати. — Ся установа э дуже важна і повин-

на дуже остро тримати ся, бо она від много зла-без законія заступає і боронить.

У нас нема того, каже Правдарюк; та де-ж би наш вїйт старав ся, аби паниць розганяти? хиба з тим одним поліціяном, що то вже найпустїйше смітя в селі, таке, що і курки боїть ся — Я старав ся не раз, аби і у нас лад запровадити. Коли-ж бо уся громада як стала сипіти!... А на що нам сього та того, а на що нам видатків? а се, а те! Доста того, що я нічого не міг вдїяти, а нарешті і плюнув на все.

Та громаді не ходило ні о гроші ні о видатки, каже Складан, — але ходило їй о те, аби ніхто з корчми не вигонив. Бо як би громаді о гроші ходило, то би їх по корчмах та по ярмарках не марнували, та жидів ними не напихали. Знаємо ми се дуже добре. — Але ходім ми до дому, бо вже повечеріло і час припочити: завтра днина робітна. Узяли ся тай пішли.

II. ЩО ЛЮДЕ У СЕЛІ ГОВОРИЛИ І ЩО СОБІ ПО ЗАКУТКАХ ШЕПТАЛИ.

Другої днини наймив собі Василь у Складана фіри, і поїхав у місто. Відти привіз собі скринь кованих великих дві і ще много усїлякого надібя. Се все позавозив він у свою стару хату край села, а скоро розгостив ся, так зараз і став міряти свій городець, і значити місце на нову хату, стайню, сто-

долу, гноївню, пасіку, комору і все, що до порядного господарства треба. Тут зараз і злягло до него народу з цілого села, а жиди перші. Таке ему кланяються ся, таке розпитують ся, таке витають ся, просять з собою до корчми. Василь з кождим гречно, ввічливо витаєсь, але каже:

Я, каже, панове господарі, і ви кунці, до корчми з роду не ходжу, бо горівка і до уст не беру: великого свята треба, аби я випив склянку пива або вина. Так я се чотирнайцять літ у війську жив, так і тут гадаю жити, тому вам за вашу ласку гречно, уклінно дякую!

— Ай-вай! герсти? аж скрикнули жиди, та аж посоловіли, ззираючись один на другого. А Василь до них і каже:

Чого вам так дивно стало кунці? Хиба ви не чули, що по других краях селяне не шють, та за то го які они здорові, які багаті!... Господи! аж душа радує ся, як чоловік лиш подивить ся на таке село чи то в Мораві, чи в Чехах, чи в Австрії, чи на Тиролю. А преці там люди і о половину таких добрих ґрунтів та такої благословенної землі не мають, як нам аї Бог дав у нашій красній Галичині. Але земля божа, бо так каже: не толоч мя п'яно, оброби мене гарно, а вроджу тобі дармо.

— Герсти? кажуть жиди, як же то чоловік, котрий тяжко працює, може так жити на світі, аби порцію горівки не випити, га?

А як жили люде на світі, доки ще чорт ту прокляту горівку не вигдавав? або як живють тепер ті хлібороби по других краях? Таже они багато тяжше там працюють, як наші люде, а преці нема у них ні тільки спороватих, ні тільки калік, ні тільки не-

дужих, як тут у нас: на котрого там ні глянь — жирний та здоровий та веселый, як рицар який! а те все робить, що горівку не пють. Ану киньте ви кавалок сьвіжого мяса у горівку, най у ній годину постоїть, яке оно стане? — аж чорне, так перегорить. О, та горівка найбільша з отрута на світі! гірша від аршенику. Від аршенику відразу загинеш, а від горівки ходиш цілий твій вік, як не по своєму світі.

— Кім, Мойше! крикнув Смок на Гулиса, тай забрали ся як вибиті і ще з далеку чути було, як шварциюркали, та плювали, та за бороди микались. Видно було, що пішли прямо до вїйта, а Василь каже до людей: Видите люде? аби эго хто поліном перевалив, то так не осердить ся, як хто на горівку яке згісне слово сказав. А знаєте, чому? бо она їм загонить христїянина і з усїм эго маєтком у кишню, як ту дурну рибу в вершу; тому я эї не те що пити, але і видіти не хочу, і ноги мої у корчмі не буде, доки жив буду. Эї треба дужше сокотитись як казні та криміналу, бо я сам переконав ся, що межи десятьма, що сидить у казнях та у тяжких дибах, девять запевне з причини горівки туди дістали ся. Бо де яке убійство, де який рабунок, де яке головництво або непотрібство стало ся, то усе при піяньстві, усе при горівці. О, коби то ви до мене у неділю загостили, то я би вам таке уповів та попрочитував, що в вас би серце зодригло ся. Та сям разом вибачайте, пани господарі, бо нині день робітний, та ніколи мені у бесіди заходити, а то ще маю і до пан-отця духовного пійти і їм поклін віддати, бо так годить ся. Священики великі школи учать ся, то в кого-ж нам і порадить ся, як не у них? О-

ни не лиш у церкві вітці наші, але і в кождім способі: хто їх слухає, той добре гостить і лиха не одного втече.

Оттак говорив Василь, зібрав ся красенько, тай пійшов до сьвященика, а люде як стануть пискувати та горлувати! — А се що за пан такий великий обібрав ся нам з відкись? крикнув Федір Чобанюк. Ми эго прийшли привитати яко гречного, та на честь запросити, а він нам науку давати, як дітям яким! — сякий він такий! Ми обійдемоь і без эго чести! Що ми за діло таке! що у жандарях був? — Я видів і жандарів! Овва!

— Овва! повторив Гарасим Величко і собі; ви кажете, а в него може нема і грейцара при души, та тому соромить ся з нами і до корчми пійти, бо тут випало би і эму честь покласти, а нема відки. Тільки мабуть і маэтку у него, що на нїм, та тільки і щастя, що отець эму лишив хатку і городець, а то би був ще і сїв громаді тягарем на плечі! — — — обізвав ся і собі Гриць Семин, і я служив давно у війску, та таких паничків много видів; купив собі десь у жида пару цинових медаликів, та тепер ними хвалить ся та дудурить ся, гейби який кріль! Будемо видіти, доки лиш того панства стане, чи на довго; коби лиш нач Мортко здоров та эго у свої руки дістав!

— Ба що ви отсе, люде, кажете? обізвав ся Гнат Лаба, чоловік ще молодий. — Він добре говорив тай розумно. Ліше-б ви зробили, щоби-сьте у слухали, що він говорив. Хиба ви не виділи, як жида перенугались від эго бесіди? — Він зовсім розумний чоловік, коби лиш і ми так! Жид дурного

не перепудить ся, не бійсь! — від сьогодні моєї ноги у корчмі не буде, се аби-сьте знали, люди!

— А моєї тож само! сказав Семен Нарівняк, господар також ще молодий: хвалити Бога, що такий чоловік у село прийшов; буду до него що неділі приходити, аби мені що з книжок читав; се ліпше як по корчмах волочити ся та жидівску паскуду пити. Бо мені оногди оден старий чоловік у місті показував, що сам на свої очи видів, як жид у горівку плював, а то не вже-ж на иньше, як на тото, аби людей за собов повернути та християнські душі спогатити.

Оттаке то собі у Срібнарові про Василя говорили. Одні хвалили эго, що розумний та тверезий, другі знов гудили, що гордий і що до нікого не ходить, як лиш до пан-отця, до Складана та до Правдарюка, а деколи і до громадскої канцелярії, де рахунки перезирає і письма перечитує. Війт не хотів эму з разу на се позволити: та він як пішов у місто до старости, так і виніс відти таке письмо, що пан писар Обдзіркевич аж побілів як стіна, прочитавши эго. — Аж тут нараз у селі, як би запалив! — Таже у нього, каже оден, тільки гроший, що ніхто їх не годен і перераховати, не то що!

Що ти кажеш, брате?!

— Таже Запоточного Маруня на свої очи виділа, що у нього гроший міхами!

Брате-ж ти мій! відки-ж він їх тільки набрав?

— Хиба-ж ти не чув, що він фармазон? Фармазони се такі люде, що душу свою чортови записують, а він їм за тото, братчику, тільки гроший старчить, кільки они самі хочуть.

— Та як мене тепер довги та не одна біда при-сіла, то бим далі і за душу не дбав! — каже другий.

— Я сам такий, каже третій.

— Тепер я аж догадую ся, каже четвертий, що мені Запточний оногди розказував, ще і забожив ся що се правда. Він, каже, скоро вечер, так зараз вік на позатикаэ, двері позамикаэ, і аж по за опівніч, доки кури не запіють, з кимсь так голосно говорить а то так, що аж хата дріжить. А книжок, каже у нього таких, що і на віз би не забрав, не то що; а одна, каже, між ними така велика, що аж страшно на ню дивити, а чорна, чорна!... що той жук, чорна!

Се вже то певне від нього, щез би!

— А від кого-ж?! — Але як би се могло бути, коли він оногди і в церкві був, і хрестив ся і хрест цілував, усе так само як другі люде?

— Хиба-ж ти не чув, що діявол може такий туман пустити, що нам видить ся, що се він у церкві а він собі дома сидить, та хрест святий ножем коле?

— Що казати не казати, обізвав ся Гнат Сокирка, а він не самовитий. По сьвітї богацько де чого буваэ, що ми тут не знаэмо. Чув і я про ті фармазони: але нехай я в нього розуму попробую!

Оттаке то собі в Срібнарові говорили та цок оли, але Василь о те не питав. Купив собі добрий кусник поля, купив обширне місце на хату і на обійстя, і став будувати ся порядно. Майстрів собі аж з міста вивів і такі эму вже будинки попоставля ли, що ока годї з них спустити, усе на швабский спосіб: і не великим коштом, і обширно, і чисто так, що аж любо було дивити ся. Навіть пан-отець

не раз приходили та дивили ся, а Складанова Катерина казала, що і в пана якого не може ліпше бути, та ні краще.

III. ЯК ЗАПИСУЮТЬ СЯ ТРИЙЦЯТЬ СРІБНАРІВСКИХ ГОСПОДАРІВ У ФАРМАЗОНИ.

Василь лишив Запоточного у своїх старих хатах, а сам переніс ся у нові, аж тут прибігає до нього одного вечера Стефан Притуляк, що жив з Василем ще з хлопця собі у приятельстві.

— Гарно побудував ся! каже Стефан.

— Що то ще гарно, каже Василь; коби то ти видів, як у Німеччині господарі побудовані, тогди би ти аж знав, що гарно, і як то повинен кождий господар мешкати.

— Боже мій добрий! а ми мусимо у таких кучах поневіряти ся, що аж души не мило.

— А хто-ж вам винен?

— А вже-ж ніхто, як ми самі; бо за ті гроші, що проциваємо, міг би кождий з нас таку хату мати, як ти тепер.

— Та лиш таку? — камяницю з поверхами міг би мати.

— Василю! як то ми собі з малих хлопців товаришували: не сказав би ти мені одну річ, що тебе запитаю?

— Скажу.

— Ти, брате, фармазон?... люди так кажуть!

Василь подумав чи мало, тай каже;

— А вже-ж, нігде правди діти, фармазон: але я се лиш тобі кажу, а ти тримай язик за зубами, коли хочеш добре гостити, бо з нами, фармазонами жарту нема.

— Я знаю; але не міг би ти мені хоть трохи, що про тих фармазонів уповісти?

— Не можна!

— А як би хто з нас у фармазони записались? Якби вас було трийцять на раз, тогди можна, тогди вас приймемо.

— І більше би ся нашло, не то трийцять; мене багато уже просили, аби я з тобою говорив яко твій давний приятель, але я все не міг якось на тебе вдарити. Лиш одно мені скажи Василю: як би ми записали ся у фармазони, чи можна нам якого щастя та гаразду сподіватись?

— Такого щастя та гаразду, якого ви ще не зазнали і вашим розумом не годні зміркувати. Але треба у перед фармазонську пробу вигримати.

— А яка-ж тота проба?

— Сім літ, сім місяців і сім неділь по фармазонських заповідях жити.

— А они тяжкі?

— Такі легкі, що їх може хто небудь сповнити.

— Богато э тих заповідий?

— Десять: але на тих треба присягу зложити.

— У кого?

— У нашої старшини.

— А де-ж она?

— Де її треба: і тут може прийти.

— Коли?

— Коли хочете; навіть і в сю неділю, що прийде.

— Приклич зі, братчику; я не журю ся, що не буде нас трийцягь. Нам біда так уже доїла, що нам усе одно, хоть і зараз гинути. — А якжеж ми можемо від тебе довідати ся, коли, як і що?

— Як мене у неділю у церкві не буде, тогди знайте, що маєте до мене усі о півночи прийти і там у оттій світлиці на мене ждати. Посвіту там не буде, але тото ніщо, за те не дбайте. А скоро учуєте, що вдарить щось у хаті три рази, як клевцем у ковало, тогди нічого не бійте ся, але уходіть у отсю світлицю сміливо, вам і волос з голови не спаде, за те я, Василь тобі ручу. Лиш ніхто не сміє з вас тої днини трунку якого там небудь і покушати, бо то справа велика і важна, і мусить зовсім по тверезу робити ся.

— Тож приходити у неділю о півночи?

— Як лиш мене рано у церкві не буде.

— Слово?

— Фармазонске слово.!

Оттак зговоривши пішов Притуляк собі весело, бесідував там крадьки то з одним то з другим, радили ся, ходили то сюди то туди, а Василь сів собі коло стола, думав довго, читав щось, писав, нарешті зібрав ся, пішов до пан-отця, де довго бавив а як вийшов, пан-отець післали зараз за Складаном і за Правдарюком і також з ними довго радили ся. А у неділю досьвіта поїхав Василь у місто.

Днина була дуже красна. Народу було у церкві много. А як повиходили, то Притуляк такий уже рад був, як би эго на сто коний посадив, бо Василя не було в церкві, а він знав, що се за знак. З одним, з другим перемергав ся, пошептав, відкликав ся, а Гершко та Мортко та Мошко не можуть

передивувати ся, що се маэ значити, що нині вже і сей не пэ, і той ні, і той другий і десятый і двацятый і трицятый ні: Гершко аж скричав: Ай вай вусе-дус! чому ти нині не береш горівки, Тимку? -- га? — а ти Федоре? — а ти Якове? — а ти Грицю? — та же ти бувало, ще нім до церкви підеш, калатнеш собі пів кватирки? -- ну!

— Коли мені так сьогодні упало, аби я не пив! мовить Тимко Крук господар середний і відважний.

— Гершти? чому не пив? -- Ви слухаэте одного дурня, одного смаркача, що оно каже, аби не пити?

— Оно нівроки зовсім таки дурне та божевільне, що оно так каже; оно хоче собі на пана стати: ну ну, най эму; а ви таки будете господарями, як були.

— А як би, Гершку, і нас раз скортіло панами бути, що би з того було? відозвав ся Федір Антоняк, один з найбільшійших господарів.

Господи! як не осердить ся наш Гершко! та як не трісне ярмурков до помосту, аж лопнуло! Ти паном бути? ти? цянюга? що і сорочки доброї на плечах не маэш? — ай-вай-мір гішайн? — герсти, Сури? — Чуэте, пане війте, що оно эму дурне рохкаэ? — а шварц-юр на того мишігене смаркача, бо оно вам такі дурниці у голову набило! — а шварц-хугем! — Руш собі з корчми, дурню, бо тобі зараз голову розвалю!

— Аби-сьте свідомі були люде, каже Федір, — що се послідний раз моя нога у корчмі була! Тепер я аж знаю, що Василь правду говорить! Бувай здорова корчмо, та хоть у землю западай ся!

На оттаких бесідах зійшла ціла неділенька свята. Жиди аж ніжили ся від злости а трийцять Сріб-

нарівських господарів сходилися собі у Василя Нестерюка, у новій побитій хаті, Стефан Притуляк перший. А що вже найбільше усіх дивувало, то було те, що меж ними явився і Дмитро Складан і Іван Правдарюк і ще не один з таких господарів, що ніхто би ся не був по них і надіяв, аби хотіли свою душу у нетрудне записувати. — А дивися, подумав собі тогди не оден з тих бідних, — бо гачів кортить ще більше забогатіти!

Тимчасом надійшла північ, аж тут і чують усі; дзвіньк! дзвіньк! дзвіньк! мов би хто великим кльцем у ковало тричі вдарив. Тут всі так і зжахнулися, а Правдарюк каже; ходім люди! що буде, то буде! От і пішли усі у ту світлицю, що Василь учера Притулякови призначив.

Світлиця та була велика і обширна. Вікна були віконницями зачинені, а у середині стояв стіл, чорним сукном аж по саму землю покритий. На столі стояв великий желізний хрест, а перед хрестом велика чорна книга, на книзі велика желізна рука, по правім боці хреста спорий мішок срібла, поміш з золотом, і великий пшеничний хліб, а по лівім боці старецька торба, кайдани і стричок. За столом стояв Василь, як найкрасше по жандарски убраний з двома металиками і золотим хрестиком на грудях, з великим пером у руках. На право і на ліво від него стояло двоє людей, один чорно, другий біло убраний, у довгих плащах (мантах) аж по саму землю, наличмани на лиці, капелюхи з великими косицями на голові, у того білого серп і сніп у руках, а в того чорного кайдани і великі ключі. У перед стола, на ослоні, стояла трунва (домовина), а на трунві лежав меч і купецкі важки на вхрест. Тих

трийцять людей, що увійшло, стояли ні живі ні вмерлі, так перелякли ся, а Василь промовив до них, але не зараз;

— Мир вам всім! не бійте ся, люде; тут вам і волос з голови на спаде! Будьте дерзкі, будьте сміливі, будьте відважні! — Хто хоче великого щастя доступити, той мусить і велику душу мати, а перед усім по правді гадати, по правді робити і по правді говорити!

Василь умовк, а той, що біло був убраний, також промовив, та так уже глухо якомсь та дивно, не наче с під землі:

— Тут чути скверну душу; Николай Пасічний пив сьогодні горівку.

Де він? зачитав Василь; де Николай Пасічний.

Другі, котрі там були, пхнули эго на перед, а він так і впав на коліна тай каже;

— Эй-богу моєму, одну лиш порційку! і то якомсь не хотячи: я гадав, що се ніхто не буде знати!

Ми усе знаємо, сказав той, що чорно був убраний, перед нами годі і чорне під нігтем затаїти! Видиш там ту домовину? ми эї не тебе принесли, неправеднику! Вагов зважить ся і мечем зміряє ся кожде лукавство чоловіче перед Господом Богом, живим на небесіх і на землі, і страшним у ярости своїй!

Простіть мене грішного! ледви промовив Пасічний.

Остатний се раз простить ся тобі, чоловіче! промовив той біло убраний, а усі, кільки вас тут миром господним зійшло ся, аби знали і добре собі тямили, що у нас жарту нема! Вік чоловічий э дуже короткий, як те сонне видінє, ніколи в нім жартува

ти, ніколи эго марнувати, а про вічність треба дба ти. Она довга, она безконечна! Горе тому, і опять реку; горе тому, хто сей вік на те не поверне, аби вічність свою ущасливити!

Хоть чорт, а так красно говорить тай правду говорить! подумав собі не один з тих, що там були. А той чорний каже:

Ви прийшли записати ся у фармазони. Що оно таке э, ті фармазони, не можна вам сказати, аж доки не перебудете проби: сім літ, сім місяців і сім неділь. Через той цілий час маєте наших десять заповідий фармазонских так скоро і сумнінно сповняти, як би се о житэ або о смерть ходило! бо знайте; хто їх додержить, той буде мати за сім літ, сім місяців і сім неділь більше гроший, як оттут на столі видите, а до того ще і здоровлэ, і вік довгий та честний, і веселість, і хліб і добро. Та хто з вас тих заповідий не сповнить, а то з цілої душі і з цілого серця не сповнить, того жде. — а дивіть що: торби старецькі, неволя, а нарешті стричок і шибиниця! ви знаєте, що в нас жарту нема!

— Слухайте-ж добре, люди, сказав той біло убраний. Аби-сьте відтак не казали, що не чули або не вирозуміли! Ми, як казано, жарту не знаємо! Житэ людске страх коротке, а перед Господом Богом зважуть ся діла наші вагою справедливою і мечем острим ярости божої зміряэ ся беззаконіэ ваше! Слухайте-ж! і ще раз кажу: слухайте!

— І я вам кажу: повторив чорний, а Василь узяв чорну книгу, поцілував хрест, поцілував желізну руку, а книгу отворив і став читати;

І. заповідь фармазонска:

Кождий фармазон повинен заповіди божі і запо

віди церковні так докладно виповняти і хоронити, як би се эму вже гріб був укопаний і домовина утесана. Що неділі і що сьвята повинен він з жінкою, з дітьми, слугами, робітниками, одним словом з усею своєю челядю рано і полудне до церкви ходити, і зверхність духовну слухати, почитати і поважати.

— Присягніть, що так ділати будете! сказав на голос той у чорній одежи.

— Присягаємо! сказали всі на голос, піднявши руки до гори.

— По такій правді вам Господи Боже допоможи! промовив той у білій одежи.

— Амінь! відозвали ся усі, а Василь читає далі:

II. заповідь фармазонска:

Через цілий час проби, то э через сім літ, сім місяців і сім неділь не сміє ні один фармазон ніколи трунку ні напитку уживати, окрім чистої води і молока. У корчму не сміє фармазон і ногою ступити, бо то э дім скверний. А понеже жид э найтяжший ворог фармазонского товариства, то не сміє ні один фармазон з жидом ні в гандель, ні в торг, ні в контракт, доста того; ні у яку справу заходити, доки у фармазонскої старшини не зазвідає ся і від неї позвоління не дістате.

— Присягніть, що і сю заповідь сохраните, і то без усякої хитрости, без усяких мудроців, по божему сумліню! сказав той у чорній одежі.

— Присягаємо! сказали всі.

— По такій правді нам Господи Боже допоможи! промовив той у білім.

— Амінь! сказали всі, а Василь читає далі;

III. заповідь фармазонска;

У твоїй хаті, у твоїй коморі, у твоїх стайнях, у всіх твоїх будинках, у цілім твоїм дворі і обійстю має завсїгди така чистість і такий лад бути, і так усе у порядку стояти, як мав би ти що днини якого царя до себе у гості сподівати ся. Бо фармазонський дух бруду і нехлюйства ненавидить і з своїм гараздом там не поверне і не наверне, де ся заповідь не хранить ся.

— Присягніть, що так буде! сказав чорний.

— Присягаємо! сказали всі.

— По такій правді вам Господи Боже допоможи! промовив той у білім.

— Амінь! сказали всі, а Василь читав далі;

IV. заповідь фармазонска:

Кождий чоловік сотворений до праці. Без неї ходить чоловік як не по своєму світі, і яко блуден і чужинець на сій землі. Лінивство є мати усего беззаконія і злочиньства, для того повинен кождий фармазон у всяк робітний день без устанку і щиро працювати. Земля, котру тобі Бог дав під руку, повинна бути так оброблена, як царський який город, і на пядь її не сьміє у тебе лежати без ужитку, аби ти до неї рук твоїх не приложив. По сему пізнасть ся дух фармазона, і благодать Господня буде на землі.

— Присягніть, що так ділати будете! сказав той у чорнім.

— Присягаємо!

— По такій правді вам Господи Боже допоможи!

— Амінь! відповідали фармазони, а Василь читав далі:

V. заповідь фармазонска:

Кождий фармазон сподіває ся, жде і просить у Господа Бога раю світлого. Аби сего доказати і на сій землі назнаменувати, обовязаний э кождий фармазон справити собі великий город з усякою городниною, великий сад з усякою садовиною і велику пасіку з добрими уліями. Тим розводить фармазон рай на сему світі, то чого він сеїнічним союзом і сеїнічною присягою обовязує ся.

— Присягніть!

— Присягаємо!

— По такій правді вам Господи Боже допоможи!

— Амінь!

VI. заповідь фармазонска:

Кождий фармазон вірує у слово святого апостола Павла, що тіло християнске э мешканєм Духа сьвятого. Для того повинен кождий фармазон тіло своє чисто і хайно носити, що днини умивати ся і чесати ся. Він повинен старати ся, аби чи в пістні, чи в скоромні дні страва эго, о скілько мож, була добра і поживна. Нероба не варт і тої землі, що эї то лочить; но хто так щиро і приязно працює, як фармазон повинен, той варт з своєї праці солодкости зажити, ба навіть до того і обовязаний.

І на сю заповідь присягли усі, як на передні, а Притуляк Стефан і подумав собі: Ага! аж тепер зачав справді по фармазонски говорити; я знав що се так буде, бо і пани великі так роблят, а пани, чув я, також у фармазони записують ся. Тепер і я знаю, чому то э багато таких панів, що нічого не

пють, окрім води. — Оттак собі думав Притуляк а Василь читав далі:

VII заповідь фармазонска:

Кождий фармазон вірить і повинен вірувати, що: як тіло християнске э мешканэм Духа сьвятого так дім християнський э мешканэм того тіла. Для того повинен кождий фармазон на самперед старати ся, аби собі дім добрий, обширний, вигідний, з високими світлицями, з великими дверми і вікнами по будовав. У кождім фармазонскім домі повинен бути комин, а не сьміэ і один рік минути, аби собі фармазон який новий будинок не прибудовав, або хоть не поправив. Він і эго уся челядь повинна свій нічний припочинок у порядній, добрій постели мати, а найменше кожного місяця повинен собі фармазон у свою сьвітлицю яку оздобу справити, н. пр. образ святий, зеркало, начиня, ослін, стіл, скриню, мисник, коверець, ручник, скатерть, подушку і таке инше. Сего всего дух фармазона вимагаэ і по сему буде фармазона пізнавати.

І на се присягли усї, а Притуляк собі гадаэ: Се вже зовсім таки фармазонска заповідь, бо я чув що ті пани, котрі у фармазони вписують ся, мусять що року будовати ся, або щось такого, а що місяця мусять собі щось нового у дім справити, бодай що там небудь, а то би їх той фармазонський дух і стер мезував. Та най но, що Василь ще далі читати ме, бо я ще не одного догадую ся. От Василь і читаэ дальше;

VIII. заповідь фармазонска:

Усї фармазони, кільки їх лиш э у яким селі або

у яким місті, повинні що свята по святій вечірні зійти ся до одного з своєї старшини, на переміну раз у одного, другим разом у другого, а третим разом у третього. Тут має кожний за рядом перед цілою фармазонскою громадою сповістити, що він за цілий тиждень робив і зробив, і яка йому добра гадка до голови прийшла. По нараді має старший або науку яку давати, або книжку яку добру читати, або правила фармазонські вияснювати і викладати. Наука про управу землі, про пасіку, про сад і про город має усїгди тримати ся, а годину перед розходом мають для забави усїгди красні пісні співати ся.

На се також присягли усї, а Притуляк собі думає: І се зовсім по фармазонски, бо так і ті пани фармазони роблять. — Василь читає знов далі:

ІХ. заповідь фармазонска.

Жінка і діти кожного фармазона повинні також по заповідях фармазонских жити, бо кожний фармазон яко голова дому і господарства, має власть до того їх присилувати, хотьби і карою. Слуги свої повинен він також до честного життя наклоняти, а діти свої усї, чи хлопці чи дівчата, від шість років до школи посилати. Де школи нема, там повинна фармазонска старшина зараз иншим способом о науку дітей постарати ся.

І на се присягли усї, а Притуляк собі гадає: А хтож такий буде у нас діти учити, як не Василь? — Я вже знаю, що старшина се на эго плечі всадить; на такого-ж бо і варт!

Василь читає далі:

Х. і послїдна фармазонска заповідь:

Цїлковитої радості може чоловік сподівати ся аж у царствї небеснїм, а тут має старати ся, заслужити собі на нього і до нього приспособляти ся. Тому заказані кождому фармазонови гучні гулянки і шумні забави, бо они істинну радість і істинне щастє людске толочуть, котре то щастє є духовне, щастє науки і мудрости. Тому повинен він свої весїля, хрестини, похорони і празники у малих товариствах, без піятик і без гуку обходити, і у своє товариство лиш таких людей брати, котрі так тверезо і чесно жиють, як він сам жити повинен і мусить. Людїй котрі пють, хоть би то були братя або родичі єго рїдні, має він уникати і від них утікати, бо нічо не може чоловіка так борзо до згуби привести, як люде, котрі пють. Людєй, з котрими пристаєш, дуже вибирай собі, фармазоне, і найрадше тримай ся своїх фармазонских товариств; радости і утіхи шукай у духовній науцї, у добрім статку, у добрім битї, а розривки і відволоди по трудах твоїх у співї, у добрих книжках і у нарадах з розумними і честними твоїми товаришами. Одно най тобі ніколи з думки не сходить, фармазоне: ти жиєш на те, аби на сему свїтї рай розводити; тому є твоя повинність, кождого року одного або двох товаришів до фармазонского товариства привернути, а то лиш таких людей, по котрих можна поправи сподівати ся.

І на сю заповідь присягло усіх трийцять господарів, а той у білій одежи каже:

— На се усе що ви присягали покладїть ваш палець в отсю книгу, на сїм лїт, сїм місяцїв і сїм недїль. Як сей час мине, то можна буде кождому з

вас або у фармазонах лишити ся, або виступити; на се не силувана річ.

Усі підписали ся а той чорний промовив:

— Слухайте і уважайте! Ви вписали ся тепер у фармазонску книгу, то значить, або до вічного і великого шастя, або у вічну пропасть і нужду до кінця живота вашого. Радістно буде і нам, видіти вас щасливих, але як котрий прогрішить против заповідий наших, того жде і очікує страшна, престрашна кара і нещастя, бо ми, як я вже казав, жарту не знаємо, бо ми на жарт на сему світі не живемо. Уважайте! уважайте! і ще раз кажу: уважайте!

На сі грімкі слова зажурили ся нові фармазони, і не одному закрутили ся сльози в очах. Але той у білій одежі і промовив до них милим, благим голосом;

Не журіт ся, фармазони; наші права здають ся зразу лиш такі тяжкі, а відтак, найдалі за місяць, такі вам легкі та милі здавати ся будуть, що аж радістно у вашій душі вам буде. А щоб вам Господь Бог допоміг, поцілуйте эго святий хрест яко знак спасенія і сю желізну руку, яко знак желізної, твердої волі. Лиш волю желізну а добру мати і з путя доброго збити ся не давати, то Господь Бог Ісус Христос вам поможе! — Приступіть, фармазони!

Усі прислупили, поцілували хрест і руку, а той чорний каже; За сім літ, сім місяців і сім неділь нас тут другий раз уздрите, з карою або з надгороною, як хто собі заслужить. А на той цілий час кладемо вам за фармазонску старшину; першого Василя Нестерюка, другого Івана Правдарюка. а третього Дмитра Складана! Слухайте їх у кождім ділі яко би нас самих, бо з ними дух фармазонский.

— А тепер опускаємо вас з Богом і правдою! промовив той білий. — Мир вам і Боже вам допоможи! У добру путь, фармазони, не журіть ся! — Старшина лишить ся тут!

Усі пішли мовчки. А по дорозі, уже далеко від Василевої хати, промовив Стефан Притуляк:

— Мене братчики, як би хто обміняв! і гадка у мені инша і душа инша, і я зовсім инший чоловік, як був. Мені здає ся, що я другий раз на світ народив ся.

— Ми всі так! сказали фармазони, і розійшли ся по домах.

IV. ЩО ДАЛІ У СРІБНАРОВІ РОБИТЬ СЯ, ЯК ГЕРШКО СМОК ЗАНЕДУЖАВ, ЩО ОНИ З ВІЙТОМ ПАВЛОМ ДЗЮБОМ УРАДИЛИ, І ЯК ІМ ШТУКА ВДАЛА СЯ.

На другий день і через цілий тиждень було чимало галасу та крику у селі, тай такч і плачу та лаяня чимало, бо усі жінки трийцятьох фармазонів муєїли мастити та мити та білити, що аж курило ся, а їх господарі припрятували по коморах та шопях, чистили по сїтайнях та задвірях та подвірях, а мітли та віники мали ся в роботі, що аж упрівали замітаючи, та хаючи по всіх усюдах, а то так, що і мишиній дїрці не пропекло ся. Декотрі розумні були, то і слухали своїх господарів як закон божий велить, але котрі дурні та божевільні були, нуж лая-

ти ся та сварити ся з чоловіками, а нарешті і плакати та голосити. Але бо фармазони не дарма желізну руку цілували: що сказати раз, то так і мусіло бути. Они чули від своєї старшини, що сей світ а людський вік ні на жарт ані на фразки даний э чоловікови від Бога, то так они і справували ся, за три дни виглядали їх домівства і ціле їх обійстэ що й до закуточка чисте та харне, як у якій церкві, а у кожній хаті було як у краснім віночку, що аж образи сьвяті на стіні усміхали ся і мило поглядали на усю челядь в хаті, бо кожде, чи мале чи велике, було у чистих сорочках, і одіж на них чиста, хоч нероз полатана і стара, бо так кожний господар приказав і так мусіло бути. — То не сором, казали фармазони, — що одежа стара і полатана, аби она лиш чиста і не подерта. Отже мусіли жінки що суботи і латати і мити і хаїти, як перед великоднем, бо чоловіки казали: у мене кождої неділі великдень!

Доки се у селі так діяло ся, і другі срібнарівські господарі, котрі ніщо не знали, не могли надивувати ся, аж тут і стала ся тревога у селі: Гершко Смок захорував, і то так нагле та дуже, що аж за лікарем у місто післали. Жидівки так Гершка обсіли, так вейкають ся та в груди кулаками товчуть ся, аж тут і надбігаэ пан війт, Павло Дзюб.

— А що там пане Гершку? ви хорі?

— Я уже вмерло, нівроки! ледви промовив Гершко.

— Та що се вам, Гершку? Мені скажіть, таже знаэте, що я ваш приятель! що вам?

— Ви ще питаэте, що мені? Я добре рахувало; учера трийцять мужиків не пило у мене і пів квартирки горівки... Ай-вай-мір!...

— А Бог з вами, Гершку! про трийцять дурнів ви ще собі будете орендаром, як були: не бійте ся!

— Герсти? трийцять дурнів!.. а ви знаєте, яка то утрата мені через цілий рік? — Найменше три тисячі ренских на рік! Ай-вай, ай-вай...!

— Та де би? що ви кажете?

— Герсти эго? хиба Гершко Смок не вміє рахувати? Я то ще дуже мало сказав, три тисячі!.. а то мені все наробило той Василь Нестерюк, бодай би було свою гололу там уломило, де пак було! Вей мір!...—

— А з ним не можна би що врадити? Як я схожу, то эго і сліду тут не буде, не то що!

— Суре, дай пану вйтови а гіт бромф! Ану, як би тото як? Прошу, мені вже зовсім легше стало! ну?

— Не журіт ся ви тим Гершку! ми з нашим писарем уже говорили. Буде усе добре. Оттак видите —

— Ай вай! дивіть ся, хто то приїхав, ше і з двома жандарами? може то вже за ним, нівроки? пять відер горівки зараз вам тут кладу! Ідіть борше та питайте ся, чого они приїхали! біжіть прошу вас!

Війт вийшов на двір, а той пан, що на бричці-питає:

— Де тут війт мешкає?

— Я э війт; що панови комісарови треба?

— Писар де?

— У канцелярії.

— Ходіть, покажіть нам! а зараз цілу громаду скликати, би як найборше зійшли ся до канцелярії з податковими книжками!

Війт лиш побілів як стіна, але що було робити?

мусів розказу комісарського слухати. Пішли усі до канцелярії, а громада тимчасом сходила ся. У канцелярії бавив і комісар довгий час; то закликав сего або того господаря до себе у середину і пере-
 смотрював эго книжку, то випитував дещо у присяжних і тягнув із них протоколи, а нарешті вийшов до громади тай каже:

Громадо! на вашім начальнику і вашім писари
 знаходить ся велике ошуетво. За тото-ж, і доки вийде більша комісія, бере ся їх обох під арешт у місто а ви тим часом маєте слухати пана присяжного Івана Правдарюка, яко вашого начальника. А ви знов, Іване Правдарюку, маєте громаду провадити чесно і законно, як цісарске і краэве право велить, а до помочи даэ ся вам Василя Нестерюка, яко чоловіка письменного і розумного. Громада срібнарів ска дуже збідніла і підупала через свій нерозум і свою ледачість: для того старайте ся ви оба усіма силами і по божому сумліню, на праву дорогу эї навести, а уряд цісарский і краэвий дасть вам всяку поміч, якої вам треба буде.

Отак сказавши, поїхав комісар. Жандарі убрали вїйта і писара у ланцужки і попроварили у місто, а Правдарюк так каже до громади:

— Панове громадо! нині робітна днина, тому ідїть собі кожний до своєї роботи, а у неділю, по службі божій, маєте тут усі зїйти ся мені на розказ і на пораду! Я піду до пан-отця і буду їх просити, аби також ласкаві були, у неділю межі нас прийти!— З Богом же тепер до роботи, господарі, а аби мені ніхто у корчму не повернув, бо буде караний!

Так і розійшли ся усі.

— Се біда! казали п'яниці.

— Ба се добре! казали ф'армазони; — якби се давно уже так, то не було би такої нужди у селі, і Срібнарів стояв би тепер як яке німецьке містечко.

V. ЯКИЙ ПОРЯДОК ЗАВОДИТЬ ІВАН ПРАВДА-РЮК У СЕЛІ, І ЩО С ТОГО БУЛО!

У сьвяту неділеньку по службі божій зійшла ся ціла громада таки на цвинтари коло церкви, а Правдарюк так промовив до них:

— Панове громадо! Чули ви оногди самі, як ці сарський комісар назвав нашу громаду ледащою, опилою, підупалою, а ми мусіли на сором мовчати, бо він правду казав. Але те мусить інакше бути; бо як так далі піде, то чекають нас торби старецкі, чекає нас те, що будемо вічними жидівськими наймитами, понихачами, ми і наші жінки і наші діти нещасливі.

Самі знаєте, як несподівано се стало ся, що ме вашим начальником наставили. Але коли вже так сталося, то скажу вам, що я гадаю правдивим вашим начальником бути, а не вашим рабом або жидівським слугою. У моїй тяжкій начальській службі не знаю я ні брата, ні кума ні сусіда, а знаю я лиш Господа Бога, своє сумління і цісарські закони, і сего тримати ся буду по такій правді, по якій я хочу на Христовім, страшнім судищі оправдати ся.

Начальник у громаді значить тільки, що господар у господарстві, що отець своїм дітям. І як о

тець той затратить свою душу на віки дияволу і пеклу, котрий свої діти не тримає в руках, не доводить до доброго, тим більше ще начальник недбалый і поблажливый. Благість на лукавство значить тільки, що олій на огонь а смола на пекло; на лукавство треба желізної волі і немилосердної огрози, бо, як каже приповідка: на круте дерево крутий клин, на гірку хоробу гіркий полин. Так і я гадаю начальникувати, аж доки не побачу, що ви опам'ятали ся, що ви схаменули ся що ви відвернули ся назад від тої вічної пропасти, над котрою висите. Слухайте-ж тепер добре, що вам кажу, аби-сьте відтак не казали, що не чули мого розказу. Мій розказ є:

П е р ш и й: Кождої неділі і кожного свята має мені кожний господар з усею своєю челядею на службі божій і на вечерни бути. Дома сьміють ся лишити лиш діти до шість років і одна старша особа для дозору дому. Хто сего мого приказу не послухає, за тим посилати буду. А коли з вас хто скаже, що я не маю права до церкви силою гонити, то єму тільки скажу, що я маю право кожного господаря і громадянина на розказ призвати, і то там, де мені воля. Отже мені воля, у неділі і свята коло церкви сьвятої розказ вам давати, длятого мусить мені кожний до церкви ставити ся.

А д р у г и й м і й п р и к а з т а к и й: Чи то внеділю чи в свято, чи в будень, і чи то в зимі чи в літї, мають мені корчми — о девятій годині в вечер замикати ся. Кого по девятій годні найду у корчмі, того дам до арешту, а другої днини буду остро карати. Другий присяжний і оба поліціяни мають також право, о девятій годині з корчем вигоняти, і

хто їм супротивит ся, то однако як би мені самому. Сего мого приказу так буду остро тримати ся і эго доглядати, що, эсли би мені громада супротивила ся і о девятій годині не хотіла з корчми уступати, я жандарів з міста на поміч призву, бо до того маю право, і громада буде мусіла відтак їх платити, бо они пусто не ходять. Уважайте-ж громадо!

А щоб ви собі не гадали, що я так лиш говорю, аби говорило ся, то вам кажу і даю знати се: Василя Нестерюка старі хати наймив я і випорядив яко а решти, з ґратами, з замками, з желізом як арештам право. Там також і вартарка громадска, і будуть на тій вартарці що неділя і свято оба поліціяни, а що буддень усігди оден, і они мають право, на корчми, на огонь, на чистість і порядок у селі так уважати, як би я сам. На поліціянів становлю від сьогоднішної днини Семена Нарівняка і Івана Василика (они були оба фармазонами), і маэте їх у службі однако слухати, як би мене самого. А ви два знов слухайте сюди: Тяжкий се обовязок на вас кладе ся але і добру плату за того від громади дістанете, бо порядний поліціян эї варт, і вельми варт. Бо без доброї поліції нема ні порядку ні огрози в селі, а доброї поліції нема знов без доброї плати, бо на поліціяннів мають ся класти порядні, розумні, тверезі, жваві і сумлінні, а при тім дерзкі люди, аби не они п'яниць, але п'яниці їх бояли ся, а таких людей варто і треба порядно заплатити. Правда, що сьмітя, пустих дручків, неробів, лайдаків, найшло би ся і за дешеvu плату; але з такими хиба такий начальник буде доволен, котрий сам як они і котрому про гаразд громади байдуже!

На сей раз маэте від мене сї два острі прикази; від нинї за тиждень маэте менї тут до дальшого розказу бути, а не ждїть щоби я за вами посилав! — Тепер з Богом, панове громадо!

Оттак говорив Іван Правдарюк до громади, аж тут виступили і пан-отець духовний, котрі ще перше прийшли були, у перед громади і так промовили:

— Любимі діти! Сей розказ нового вашого начальника буде вам здавати ся острий, але він дуже, дуже потрібний. Як би були перші начальники зразу так робили, то не були би ви такі нещасливі та бідні, як тепер эсьте. Дякуйтеж Господу Богу, що ви такого начальника дістали, і слухайте эго, як діти вітця доброго, бо він лиш вашого гаразду хоче, а не вашого зла. Христос, спаситель людского роду син Божий сам приказав, начальства добре слухати і Він вас благословити ме і дасть вам силу до доброго, хоть оно з-разу і прикре здавати ся буде. Слухайте-ж, любимі, слухайтеж, а самі побачите, що то на добре вийде.

Оттак промовляли пан-отець і громада розійшла ся. — Тої неділі і половини тільки людей у корчмі не було, що бувало давно а Гершко Смок як се уздрів, так таки тої неділі вмер, і жиди эго вхопили на візок, тай повезви до міста на окопище. Не міг, сирота, таких нових порядків витримати, от і вмер собі, нївроку. Але Іван Правдарюк, що сказав то і зробив, не вважаючи на Гершкову смерть, нї на клопіт других жидів, що собі з жури та жалю і пейсики пообривали і лаяли і плювали і скаргами грозили, та хто зна якими тяжкими процесами: кож

дої а кождої днини, чи в буддень чи в неділю або свято, муєли корчми о девятій годині в вечер зами кати ся, а він сам до півночи дозиравав, аби кого не покортіло другий раз у корчму вернути ся. Але не кортіло якось нікого; бо девять п'яниць сиділо уже в арешті, а двом чи тром з тяжкою бідою пропекло ся, котрих закортіло було, громаду против нової установи бунтувати; бо Прадарюк хотів їх від разу до суду відставити, та ледви їх громада випросила. Та то лиш того одного вечера так було; бо на другий день усі п'яниці йому дякували. — О сьвятила-ж би ся ему та мудра голова! казали, — нині і здорові ми і охочі до роботи, і гроші не протратили, як то бувало, що другої днини годі і голову піднести було від пустого жидівського болота та проклятого дурману.

VI. ЩО ДІЄ СЯ НА ДРУГУ НЕДІЛЮ у СЛАВНИМ СЕЛІ СРІБНАРОВІ.

Другої неділі було народу у церкві набито, а то так, що трета було часть навіть і помістити ся не мала де, не то що. А пан-отець і промовили по службі божій до громади.

— Православні християни! Видите, любимі, як то мило та любо Богу молити ся і ему служити у купі разом? Не здає ся вам, що Дух Святий над вами усіма возносить ся і вас на крилах своїх до Отця неbesного подвигає? Не ліпше-ж так, як по корчмах валяти ся та дияволу служити? Бо корчма то є цер-

ков диявола, де йому лиш служать і эго призивають. А той ворог людского рода до чого чоловіка приведе? — до крайної бідности, убійства, криміналу, шибениці, а що найгірше: до розпуки серця, душі, сумління, а та розпука сто раз гірша смерти і шибениці. бо она э пекло на сій землі, она э отрій вічний нашої душі, она огонь незгасаючий! — І чи-ж не мусить п'яницю, чи раньше чи пізнійше, чим пізнійше тим гірше, пекельна тая розпука обгорнути, коли собі подумає, що через одно жидівске болото, одну жидівску паскуду, і жінка эго у поневірках, і діти эго голі і голодні і неодіті і не огріті, і хата і поле не эго, бо за довги у жидівских уже зубах? О, покайте ся, люди, покайте ся! опамятайте ся, ще доки час, бо потому вже за пізно буде! Коли за себе самих не дбаєте, то змилуйте ся хоть над дітьми вашими невинними, бо як завтра доведе ся їм з жебрачими торбами чужі пси дражнини, бо як будуть їм чужі пси ніжки об'їдати, і чи-ж ні? — Жид, що за бере усе за довги та за горівку, не буде милувати ся над сиротами вашими бідними, але в зимі о найлютійшій морозі не дасть їм навіть і приступити до своєї хати, аби зморожені ручки загріти. А жид сам буде за вашу кров, за ваші гроші, у пишних дворах та покоях мешкати, та вами, голими і голодними рабами, послуговати ся, гірше як ті чорти грішниками у пеклі!..

Оттак пан-отець духовний промавляли, і неодному сльози як горох по лиці покотили ся. А як вийшла громада на двір і стала до розказу, то Іван Правдарюк так до них промовив:

— Панове громадо! Прийшло письмо від уря-

ду аби школу конечно запровадити, хоть най що там буде. До вїйта пришло запитанє, чи маємо уже громадский шпихлїр, і що ми думаємо робити, аби касу позичкову у нас запровадити. — Як же кажете, громадо?

— А нам же школи на що? закричало кілька голосів; — обходили ся до тепер без школи, то можемо і дальше.

— Они нас не питають, чи нам эї треба чи не треба, а кажуть аби була, бо дадуть нам екзекуцию каже Правдарюк.

— Тож добре, каже Семко Маланюк, найбільший пянюга у селї, — школа як школа; але на що-ж нам ще шпихлїра?

— А не дай Боже голоду, то хто тебе з цілим домом годувати буде? — може Мортко Більбах або Мошко Гулис? запитав Правдарюк.

— Ба най они блохи годують, не мене! аж закричав Маланюк; — се вже правда, що шпихлїр би здав ся, бо за голод ніхто не може ручити; а позичкова каса ще борше би здала ся, бо жиди зачали вже собі такі процента правити, як сама істовина. Та вже таки і не хочуть давати більше; а тут податки ідуть, а тут не одно. — Василь Нестерюк читав нам оногди не одно і про шпихлїрі і про скринки позичкові, і то все мудро та розумно, але відки гроша взяти? а на початок треба конечно гроша, без того не обійде ся.

— А кілько-ж ти думаеш, щоби гроша треба на початок? питає Правдарюк.

— А вже-ж, каже Маланюк, — треба би на будинок та на асекурацию найменше дві тисячі. Те-

пер же треба би на школу що найменше три тисячі, то вже маємо пять тисяч. Відтак на позичкову скарбону треба би також три тисячі, аби початок зробити; отже-ж маємо вісім тисяч. На кінець же-ж як видите, треба і на дім божий гадати, бо вже і крізь дах зачинає чуріти як крізь решето, і дзвінниця похилила ся, і одно і друге! я на се рахую також дві тисячі: — отже-ж маємо вже десять тисяч, а відки-ж їх узяти? Бійте ся Бога! чи хочете, аби ми у світ пішли! чи що такого хочете з нами зробити?

— Я не хочу, Семку, аби ви світа ловити! каже Правдарюк поважно і без ярости, я лиш хочу, аби ви мене вислухали, ба і я знаю де-що рахувати, не лиш ви. Отже слухайте мій рахунок, а слухайте добре та уважайте! — Се э так:

У року маємо 52 неділі. Припустім, що кожної неділі пропэ господар у корчмі 30 крейцарів; то ви несе через цілий рік 15 р. 60 кр.

Тепер возьмім 20 свят у року, що не в неділю припадають, також по 30 кр, винесе 6 р. — кр.

Тепер великдень, різдво і празник у року, найменше по 3 р., робить . . . 9 р. — кр.

Тепер випадає кождому господареві у року найменше одна орудя: чи то хрестини, чи весіллэ, чи похорон. На таку орудю я рахую лиш 6 р. — кр.

Тепер пэ собі господар у кождий будень рано за 2 крейцари, а в вечер за 2 крайцарі горівки; буднів маємо у року 290, то винесе на рік лиш . . . 11 р. 60 кр.

Тепер же-ж і у жінки така душа, і она

собі гадаэ: коли чоловік може випити
рано і в вечер по порції горівки, то
можу й я! — Отже-ж робить на рік
також

11 р. 60 кр.

То чинить на рік усього:
т. э. майже 90 р.

59 р. 80 кр.

Тепер же маємо у нашім селі 378 нумерів (осад)
отже-ж пропиваэ ся що року у Срібнарові не бога-
то: лиш звиш 22.600 р. — А щоби ви не казали, що
я взяв може жидівску крейду, то рахуймо лиш по-
ловину того, от лиш ту одну дурничку, то одно ні
що: 11.300 р., кажу вам: лиш одинайцять тисяч,
триста реньских. — Се вже чей не скажете, що за
богато рахував!...

— Ох, Божечку-ж ти наш! крикнула ціла гро-
мада, як оден.

— А пану Семкови Маланюкови за богато э,
тих десять тисяч на громадске добро викинути: —
то ліпше жидам 11.300 р. за пусте болото, за прок-
лятий одур, за пекольну смолу упхати? — О люди,
люди! чи вас уже жиди зовсім так тою горівкою зач-
мелили, що ясну як сонце правду не можете пізна-
ти?

— Панове громадо! аж крізь плач закричав Се-
мко, вірні христіяне! душі божі! послухайте ви ме-
не, одного послідного п'яницю у селі! Як стоїть ось
де церков Го́сподня, і як стоїть осьде душпастир
наш дорогий: так увійдїм усі у дїм божий і присяг-
нім на три роки, коли вже не на цілвій вік, що тої
пекельної смоли не візьмемо до уст наших, — то бу-
демо мати і церков нову, і школу, і скринку позич-
кову, і шпихлїр громадский, і честь, і здоровлэ, і

славу на цілий край, і що самі загадаємо! Що-ж ми не можемо собі за 33.900, кажу трийцять і три тисячі дев'ять сот ринських справити і запровадити? Ходім панове громадо, і зложім присягу перед Ісусом Христом, що з дияволом бороти ся будемо до остатньої нашої сили! — За мною, панове громадо, кому ще душа і жінка і діти милі!

Як раз увалила ціла громада у церков святу. Пан-отець узяли присягу від цілої громади; а як громада присягала, то усі плакали, і пан-отець навіть заплакали як мала дитина, тай кажуть;

— Любимі діточки мої! Як ми тут з радости плачемо, так святі ангели плачуть тепер з радощів перед Спасителем нашим Ісусом сладчайшим, котрий споглядаючи на нас, благословить нас десницею своєю! О любимі діточки Христові! ви не знаєте, яку утіху, яку радість ви таткови нашому небесному завдали, а дияволу кільки смутку та нужди! — О, стережіть ся эго, сокотіть, аби вас знов не під'юдив, аби ви вашу нинішну святу присягу не зломил а відтак ще глубше у пекло не попали, як мали передше уже у него попадати!

— Ба не діжде того ворог божий і людський! сказав Маланюк: — таже ми претці люде якісь, не собаки, і душу маємо в тілі, а те суху пару. Бога будемо благати, а Він нам допоможе!

— Амінь! благословили пан-отець. Громада розійшла ся весела собі як на великдень, пійшла по домах, а пообідавши на прохід у поля. Лиш Морткови Більбахови не було весело: бо як ему уповіли, що в церкві стало ся, так жінка эго Хуна і зійшла з розуму. Не могла, видно, сердешна тих 33 тисяч,

що мала їх уже як в кишени, через свою захланну душу пересадити. От і відвезли її до Львєва до шпиталю.

VII. ЩО ДІЄ СЯ ДАЛІ У СРІБНАРОВІ І ЯК ФАРМАЗОНИ СОБІ ЖИЮТЬ?

Тиждень і другий жиди ще сиділи тихо, не казали нічого. Усе гадали собі, що се фрашки, і що люде знов таки зачнуть пити, як давно пили. Але як узріли, що се таки не жарт ані фрашки, то они гай барилки в руку, та по хатах як з якою колядою. Але-ж бо і вдала їм ся штука!... Мошко Гулис сирота загубив аж оден патінок, так эго Гриця Пшеничного жінка коромеслом від хати гнала, а другі жінки також з коромеслами та з віниками стояли коло воріт, та лиш ждали, аби котрий жид на-вернув ся; були би ему воду освятили, не бій-сь! Але жиди потямили, що погано Тетяно! а они гай до Правдарюка. — Ай-вей! кричать — пане війте, ратуйте, они нас хочуть убити!

— Де? у корчмі? питає Правдарюк.

— Ні, не в корчмі, але по домах! Ми пішли до них як до людей, з честью, з горівкою, а они до нас з віниками та з коромислами нівроку довгими, як оттой журавель в вашій керниці! — Прошу вас, кажіть їм що! — ну!

— Я їм що маю казати, коли они право мають, пускати в хату або не пускати. Але вам я скажу таке, що як підете мені ще раз коло хат з горівкою, то вас дам до арешту, се аби-сьте знали!

— Ей-вей, ей-вей! заридали жида, — а коли бо они нам дуже страх богато гроші винно! Най нам хоть гроші віддадуть!...

— Я людям сам казав, аби вам гроший не віддавали, аж доки суд на те не розсудить! каже війт, — бо ви п'яним людям не смієте гроші зичити ані векслі від п'яного брата. А коли хочите без суду обійти ся, то спишіть мені на напері, кільки хто в вас узяв, так я уже смотрити буду, і тогди аж скажу вам довг віддати, як переконаю ся, що ніякого шахрайства не було. От так!

— Герсти!

— Не герштикайте ви богато, але руште домів, а то я вам зараз покажу, як з начальником в селі обходити ся. Не гадайте, що я вам Павло Дзюб! — Жида зібрали ся як огонь, тай повезли ся по корчмах собі.

Богато би було тут вам що уповідати, як то жида шукали собі усїлякої напасти та ключки, то на Правдарюка, то на Василя, то на громаду, то на решті на пан-отця: як то они їхали до міста та подавали усїлякі скарги, та хто зна що, на тих трех; як то они писали до Львова та до Відня, як нарешті і комісія виходила, та ніякої провини не найшла, а жида ще мусіли комісійні кошта платити; як потому прийшла для громади похвала від губернії, та і від самого преосвященого митрополита зі Львова і то на письмі; як подавав Мюнко Гулис Лаврикову Марцю за патинок, і як эго в суді ще злаяли добре та казали, що лихо робила, що эго віником по плечах хоть раз не потягла. Але то все ви собі можете і самі зміркувати як оно було а я вам ще лиш

розповім, як собі наші срібнарівські фармазони жили, що они робили і як они заходили ся. А то так они заходили ся;

Горівки і жадного трунку не хотів ні оден з них і до рук брати, бо і уся громада так. По празниках не волочили ся, коли пішов хто, то лиш до церкви сьвятої, аби на боже дати, а зараз по службі божій собі домів. А коли прийшов хто до них на празник, то они эго дуже мило приймали, але горівки не смів ніхто, і свої навіть у хату нести, не аби що.

У неділі і сьвята був кождий фармазон у церкві а то з усім домом. Прийшовши з церкви сьвятої і пообідавши припочивали всі а припочивши, ішли до своєї фармазонської старшини; раз до Правдарюка, раз до Складана, а раз до Василя, бо Василь уже був жонатий, а з ким то чей угадаэте. Жінки і діти ішли також усігди з своїми чоловіками: тут минало їм ціле пополудне як одна година на милій розмові та на читаню, бо Катря навчила ся читати, то вже такі їм штуки вичитуэ бувало з книжок, що і забавиш ся і насміэш ся і жалуэш, чому то вечер ще хочь у двоэ не довший. А що між иншими кождій дуже цікаве було, то те, як Катря їм читаэ, як то треба їсти варити, аби страва і смачна і поживна була, і не много коштувала. А ся річ тому їм така цікава була, бо фармазони дуже на те уважали, аби страва поживна і порядна на їх столі була, бо так їм припис казав, не так як бувало, що жінка поколотить там що небудь і поставить на стіл, гей тій собаці, якихсь помий. Тож і не дивниця була, як чоловіка бувало по такій страві за горівкою тягне.

Коли жінки так бавили ся, то чоловіки бувало з своєю старшиною у другій світлиці на раді та на

розмові. Тут кожний оповідав, що він цікавого за цілий тиждень зазнав, що покмітив, що уважав, а як хотів котрий з них що нового доброго у себе запроваджувати або зачинати, так тут зараз і уповів, і всі радили над добром кожного, як би над своїм власним. Потому розказував їм Василь, що цікавого по світі діє ся, а відтак читав цікаві і добрі книжки або учив їх на таблиці рахувати, до чого усі дуже цікаво і охочо брали ся, бо знали, що не вміючи добре рахувати, годі теперішними часами і на світі так прожити, аби не бути ошуканим.

Оттак промине бувало ціле пополудне, що і не знаєш де, а скоро зачне смеркати ся, так Василь зараз ліру в руки, тай вийдуть усі у сад або до другої світлиці до жінок. Тут як зачне Василь на лірі грати, як заспівають усі!... аж сьвіт звеселить ся! Співають бувало і світських і набожних пісень, і жартуватобливих, і про давних князів, і яка то слава була давно у рускім краю. — А ліру мав Василь добру, не з тих дрантивих, що лиш на одній струні, але мійску, таку як в Швайцарії та в Італії пани на них грають, на шість струн, що бувало як заграє, то не треба тобі і троїстих музиків. Діти бавлять ся бувало окремо собі в саду аж до вечера, а відтак йдуть з бабками домів.

А що школи у селі ще не було, то другі діти, котрі здібні були до школи, так хлонці як і дівчата від шістьох літаж до дванайцятьох, ходили що дни ни рано і пополудни до Василя вчити ся. А він так то знав легонько та приємно вчити, що діти у него за місяць більше знали, — як у другого би за три а як прибіжуть бувало обідати домів, так від обіду і

в заводи знов до Василя. Навіть і менші діти, що не час їм ще було учити ся, біжуть бувало або носять їх до Василя у сад, бо він там таки штуки, та іграшки та забавки був повироблював, що діти аж гинуть за ними, а при тім і вчать ся, і самі не знають, як і відки они сего вже та того навчили ся.

А Катерину бувало дівчата, і то ті великі, роєм обсядуть, бо она усїлякі шитя та вишиваня та мережки та тканя та забори знала, то так эї бувало і стануть просити: Катрусю-серце, покажи нам ті уставки, або ті заплічки, або те, або друге! — а Катря мила та добра була, все їм покаже, а они за нею так і переймуть відразу!... Чого они там не понаучували ся!... і на папері ніхто того не спише. Та не то ще, але і їсти готувати їх навчила, і то такі усїлякі приправи, що они аж самі дивують ся, яке то все не дороге а добре. Часом бувало і їмость добродійка межи них прийдуть, та їм ще красні шитя та мережки покажуть. А часом заберуть їх до себе, та покажуть їм, як то і білий хліб красно спечи, і житний і усїляке святочне печиво, і прасованэ, і одно, і друге, і захотили так дівчат, що кожда собі красний, прекрасний зільник або квіточник коло дому справила. Які-то вже там квітки препишні та прекрасні у тих їх горідцях не бували! Повяжуть їх бувало у китиці, та при неділі або при сьвяті несуть до міста, то вже і грошики э, а за одно літо тільки собі їх кожда дівчина наскладаэ, що вже собі покупили і зелізка до прасованя і усїлякі знаряди до вишиваня і не одно инше.

А у Катерини питають раз дівчата; — Катре кажуть, чому се ти така і свому чоловікови і усїм мила та приємна, що тебе усї люблять? — А Катря їм

каже; Се невелика штука, сестриці: лиш треба не лінувати ся: ану умивайте но ви ся що днини, заче шіть ся що днини красенько, уберіть ся чистенько та спрятненько, ану чи не будуть вас усі любити? — Про хати Катря вже і не згадувала нічого, бо у кожній фармазонській хаті було так чисто та прибрано як у раю яким, а як прийде бувало неділя або свята, то не інак, але що твій великдень!... так то вже чисто та прибрано скрізь, аж сіяє, аж улискує ся! А образи вже красні та прекрасні були у тих фармазонів у хатах!... як у церкві якій! А що вже миски та начиня пренишне! а що ослони мальовані красні! а що скрині та коверці! а що постіль убрана!... і не сказати, яка то скрізь красота!... А на сво лоці у кожного псалтирі та часослови, та евангелия та акафісти, та усілякі книжки добрі!... Бо хоть фармазони і не знали читати, то діти їх знали, а хлопці як сядуть бувало коло вітця собі у світлиці, та як стануть читати, то аж годі наслухати ся, такі то божі слова красні вичитують, та усілякі мудрі річи. Думав-бись, що то ангели обсіли вітця небесного, та ему приглаголюють та припівають.

Оттак то жили ті срібнарівські фармазони. Але-ж бо і завзяті були то люди за себе! Своїх десять заповідей так бувало хоронять, як ока в голові, а працюють бувало, працюють, що аж десятій піт з них ллєть ся. За того знов у неділі як повбирають ся, і самі і їх челядь, і діти і усі, що були в домі, та підуть до церкви, то що той мак у городі!... таке тото гарне та пишне! Бувало подорожні люди аж стають та дивлять ся, та й самі не ймуть віри, чи се руске яке село, чи се з неба на землю впало. Не те

ще але й з сусідних сіл та з міста приходять люде дивити ся, як на чудо яке. Та і було на що дивити ся! — бо у Срібнарові вже і церков нова, як манастир який, з позолоченими хрестами та з новими великими дзвонами, що як бувало гукнуть, то аж на трете село чути, — і школа нова, гарна, а шпихлїр як який цісарський маґазин, громадска канцелярія, а то все таке нове та красне, що ока годі спустити: дивиш ся бувало і не надивиш ся.

А фармазонів було в Срібнарові не трийцять уже, але близько триста. Бо хоть перші фармазони нічого нікому не вповідали, то котрі були розумніші люди, то зараз потямили, що тут щось э, отже і стали допитувати у тих людей, на котрих вже мали око, що они не дарма сходять ся усе до Василя Нестерюка. А фармазони і не таїли ся, але кому варт було, зараз і признавали ся, а як назбирало ся уже трийцять нових, так старшина фармазонска їх під присягою у своє товариство приймала. Таким способом уросло оно таке велике, що ніхто би був і не сподівав ся такого. Про се дізнали ся якось і сусідскі села, та гай призивати Срібнарів „село Фармазони” або „Сріблороби”. Але Срібнарівці за се ні раз не гнівали ся, але ще і собі за славу се мали, що їм другі завиділи. Бо як тої приповідки: Тогди добре, коли, як чоловік лягає, одного ворога має, а як встає то два, бо у негодного нема ні одного.

А ніхто вже так не радував ся, як той Семко Маланюк. Ходить собі бувало помежи громаду, сам у рантуховій вишиваній сорочці, у прекраснім жупані, у шапці з кримских смушків, узявши ся по під боки як який князь, тай каже: Панове громада!

панове Срібнарівці — або, як нас там назвали, Сріблоробці! — Видите ви се наше село Срібнарів або як эго призвали Фармазони? — видите ту нашу нову церков, школу, нову громадску канцелярію, новий шпихлїр, видите?

Таже видимо! кажуть люде.

— А видите ви ті наші доми нові побивані, з високими парканами, з великими вікнами, з світлицями на двоє, з алкирями, кімнатами, помостами, димниками, крижевими дверми, голубниками, новими мійскими воротами? — видите?

Видимо.

А видите ваші сади-города, пасіки, ставки, земники, стайні, повні комори, здорові воли, швабські коні, видите? Се все — окрім Бога милосердного — маэте подякувати мені! тому цянюзі остатному, що жиди эго бувало пьяного патинками у лице бють, та як не маэ за що пити, з корчми тручають! О, Боже добрий, аж встид і сором мені, як собі лиш нагадаю! — Як би я вас був трохи не мусом потяг у церков божу до присяги, чи було би се усе? говоріть!

Оттак бувало пишеть ся Семко, а люди эму притакували і дякували, бо у эго словах було трохи й правди. Але громада про того добре знала, що маэ у перед дякувати Василеви, відтак Правдарюкови, а і доброму прикладови тих трийцятх перших срібнарівських фармазонів, що як собі поставили раз завзято з диявольскої власти висвободити ся, так і висвободили ся, а то так, що самі собі аж дивували ся. Але просили они горячої сердечно Господа Бога, рук докладали, піяньства уникали і Господь милосерний їм допоміг.

VIII. ЗА СІМ ЛІТ, СІМ МІСЯЦІВ І СІМ НЕДІЛЬ.

Як за сей час Срібнарів виглядав, то уже знаєте, і ту ще лиш тільки скажу, що з тих вісім срібнарівських корчем уже і одної не було, а з жида таки і запаху ні, бо всі повтікали то в місто то по таких селах, де ще люде дурні були, і по корчмах тратили і маэток свій і добро і гаразд і честь і славу і душу і здоровлэ і царство небесне. Лиш два села, що були близько Срібнарова, пішли за добрим прикладом ще таки зараз з разу, отже зіслав і їм татко небесний своєю благодать, і стали розживатись і богатіти однако як Срібнарівці, чи як то їх там жартом звали — Сріблоробці. А Сріблоробці не попускали ся і на волос своєї установи, а то так, що ту стару Кошитникову Марцю, котру на эї нещастэ присилувано раз на празнику у поблизькім селі випити порцію араку, чи вишнику, туй-туй що з села і з громади не вигнали. І то би були таки, та аж пан отець мусіли за ню просити, а хоть і впросили, то однако не було вже їй просвітлої години у селі, бо хто эї лиш уздрів, так зараз і гойкав на бабу, як на якого вовка, та жидівською шапкою прозивав. А до того села, де эї присилували, ніхто би бувало на празник був не пішов, хоть би эго рубав був!

Оттакі то люде божі та завзяті зробили ся сї Сріблоробці! справедливі, істинні Русини! — А Василь Нестерюк каже одної неділі до тих перших трийцятьох ффармазонів, котрих для ріжниці від новаків та отцями призывали:

— А знаєте ви, братя, що від нині за тиждень буде тому сім літ, сім місяців і сім неділь, як ми у фармазони вписали ся?

— Та вже? кажуть усі дивуючи ся, — а нам здає ся, що тому лиш рік або найбільше два.

— Бо так то мило час при роботі та тверезости минає! каже Василь. — Я і сам не думав, що речинець приходить, аж тут і впало вчора письмо, аби ми тої і тої днини, тої і тої години у ночі зійшли ся так, як тогди перший раз тут у мене. І наказує старшина остро і на сумлінє, аби кождей з нас приніс увесь свій готовий складаний гріш, і ті книжки, що я кождому ще з разу поробив і заєдно провадив, і у котрих списаний стан цілого маєтку, тогдішного і теперішного, і з довгами і зо всім.

— Добре, кажуть фармазони, ми прийдемо. Отже і зійшли ся усі на свій час, о півночі, усе так, як то перший раз було. Аж тут і вдарило три рази, гейби великим молотом у желізо; фармазони перехрестили ся, і пішли усі у противну світлицю, кождей з них як найкрасне убраний, бо так Василь казав, і в кождого книжка у руках, а у пазусі жвавий вузол чогось, що так віддуло ся, як який добрий бохонець хліба. Оттак они увійшли у ту світлицю.

А у сьвітлиці було усе так, як першого разу, лиш що було дві помостині виважені і великий глибокий гріб укопаний, а коло гробу стояла та сама трунва, що перше на ослоні стояла. Фармазони уклонили ся старшині, а той у білій одежи так промовив до них:

Мир вам братя! У сім літ, сім місяців і сім неділь витаємо вас тут у друге, а то лиш задля того,

аби вас переконати, що наше слово сповнило ся, і що ви, як будете жити по заповідях наших, за той час щасливими будете. — Стефане Притуляку, подай сюди твою книжку! Як ти записував ся у наше товариство, то мав ти поля два морги, хатиночку, що не варт була з-повна і 10 ренських, а на те усе 75 ренських довгу у жидів, і то всьо за горівку. Нині маеш чотири морги поля, хату у вартости 400 р. пару волів, дві корови, пасіку і сад, у хаті усїлякого прибору на 100 р., ти і жінка і діти убраня на 200 р., коло дому усякого начиня і варстату, у шпихлі рі 12 корців хліба, у громадській позичковій скринці готового гроша на 150 р. — а те чи не все було би сегодня у жидівських кишнях? А там у пазусі що маеш 200 р. готового гроша на пару коний і на віз новий, кований; ми се усе знаємо. Отто-ж твій маэток, що ти найбільшій був у селі; а другі фармазони мають і у двоэ і троэ і у четверо більше. — Тепер ми вас усїх питаємо, і то на ваше сумлінэ: дотримали ми вам нашого слова? э ви щасливі? не маэте ви більше грошей, як у отсїм мішку на столі? На сумлінэ кажіть!

— У двоэ більше, відповіли усї.

— А тепер би ви раді знати, хто ми? — запитав той у чорнім. — От хто ми! — На се скинули о ба фармазонскі старші свої наличмани і довгі плаці а фармазони пізнали тепер — ану гадайте, кого? — свого сільского сьвященника і одного цісарского урядника з міста, родом Русина. Боже, що засоромили ся тогди фармазони!.. А пан-отец кажуть до них:

— Видите ви, люде добрі, які ви невірні? Уперед, нїм ви у фармазони вписали ся, кїлько я вам

наказав ся, та наговорив ся, та напросив ся: покиньте і покиньте раз ті корчми і ту горівку, а будете щасливі і багаті і здорові і черстві і славні! — Хиба-ж ви мене послухали? — пили і пили і пропивали ся, аж доки до того краю не пропили ся, що не дбали врешті і душу свою чортови записати, аби лиш було за що далі пити! Щастє маєте, що хоть на молодого але розумного чоловіка трафили, котрий мені се зараз і вповів. А я читав знов у одній німецькій книжці правдиву одну історію, як то давно десь, у Швайцарії аж, одно село було дуже розпило ся і та кож хотіло чортови записати ся, і яким способом оден молодий чоловік їх виратував і від п'яньства і від гадки проклятої: а то таким самим способом, як ми вас отсе.

— Тяжко нам було, діти любі, вірте нам, що тяжко! налицмани на лице брати та комедию перед вами грати, але для спасеня душ ваших і для щастя вашого ми і на се поважили ся, бо виділи, що инший спосіб не помагає і що ви забобонам більше вірите, як людям ученим і слову божому. Бо фармазони є дійсно в світі, але не є то такі люде, аби чортови записували ся, але є то такі люде, що чортови опирають ся чим лиш можуть, а найбільше тим, що ніщо не шють, що церков божу і заповіди господні шанують, гри та гульки не справляють, у одно учать ся правди книжки добрі читають, а аби їх не кортіло по корчмах ходити, собі порядні і вигідні дома будують, вигідно жиють, а розривки собі у роботі і поряднім господарстві шукають, усе так, як ви сих сім літ, сім місяців і сім неділь робили і старали ся: для того можете сміливо фармазонами звати ся, і собі на

зву за честь мати. — Другим разом вам більше за них уповім, а сим разом лиш скажу вам, що чорт не прийде вам ні на роздорожище гроший давати, ні до пустого двора або замку, бо маэ він помічників ще ліпших від себе, а се таких, що душі ваші на векслі хапают та гріш ваш, на котрий ви тяжко працюете, за пусте болото видирають. Ото э ті чорти видимі, котрі на ваш кривавий крейцар чатують і на спасеніэ вашої душі засідають, як той кіт на миш. Ви вже знаете, хто они э, і стережіть ся їх, бо, як святе письмо каже: ворог не спит, але дивить ся, кого би пожерти. Отже-ж сокотіть ся, діти, сокотіть! Гірше огню эго сокотіть ся, аби знов вас з праведної дороги не звів!

— Не трафіло ся! каже Николай Пасічний, але скажіть мені, пан-отчику, відки ви знали, що я тої днини пив порцію горівки? Таже ви се не могли знати, поки світа! — мені се і до нині з чуда та з дива не сходить!

— За се вже мене питай, каже Складан, виступивши на перед: се мені вдало ся якось вивідати, і я панотцеви зараз уповів, бо я і Правдарюк усе знали-нам пан-отець уповіли, длятого то і ми казали записати ся чортови.

— Ба, Господу Богу небесному! аж скрикнув Притуляк, — Господу Богу, не чортовь! Чорт найщезаэ від нас і від вас хрещених та держить ся тих, що по корчмах ходять та эму на жидівських векслях підписують ся, а від нас эму засі! — Але скажіть мені, прошу, на кого сей гріб і ся домовина?

— Се я вже вам скажу панове фармазони, промовив Василь — лиш прошу уважно послухати

— У сій домовині спочиває вся срібнарівська, наша руска і людська біда, а ми її сеї ночі, задля празника фармазонського хочемо у ній на віки вічні поховати і запечатати, аби там спочивала до страшного суду божого. — А кого кортить на ту нашу руску і людську біду ще у останне глянути, то най відхилить віко і подивить ся.

— Се вже я! крикнув хтось з за плечей, — я маю до того перше і передне право! Я, Семко Маланюк! Ану, яка тота та руска біда, най хочь ся на ню неживу подивлю, та ще їй хочь на прощанє межі очи плюну!

Так репетує Семко, так як був собі хуткий та цікавий, так і кинув ся до домовини. Отвирає — аж там повно всіляких мір та мірок, та порцій та фляшок корчемних, а одна ще з горівкою. Семко бриз аж назад зо страху. Агі! каже — таже се справді руска та людська біда! Пек та цур їй, та осина їй на темні дні! Таже се їй Богу! та порція, що я бувало з неї у проклятого Гершка пю! А се тота сама кварта бо я її добре по отсему значкови пізнаю! — О і звідки-ж ти, Василю таке діло запонав?

— Або-ж се велика штука? каже Несторюк. — Як виносили ся жиди з нашого села, так я всі міри поскуповував у них, умисне на сьогоднішний наш фармазонський празник. Робіть непер зними, що хочете!

— У землю з препроклятими! кричить Семко, — ану, братчики, сюди, та запечатаймо їй гріб, а Морткова Хуна заспіває їй вічну пам'ять, бо і так кажуть, що она у Львові у шпиталю нічого не діє, як лиш „Вічная пам'ять” співає у одно; то нехай же сій біді таки буде „вічная проклятая пам'ять”.

— Проклята їй пам'ять! закликали усі фармазо
ни як один, тай поховали людску, руску і срібна-
рівску біду. А пан-отець промовили; На віки віков!

— Амінь! сказали всі та розійшли ся щасли-
ві та веселі, що позбули ся на завсїгди своєї біди.

— Поможи, боже, так усім христіянам!

Слівце до чесних руских господарів.

Двацять пять літ власне минає, милі братя, від коли за волею найяснійшого монарха знесена у нас панщина. Тяжкі то часи були перед двадцять п'ятьма літами! Гірше тих волів в ярмі робили люде, та коби то лише для себе! така праця, що для себе самого робить ся, а і мила тай в хосен чоловікови. А треба було робити для пана, нераз лютого пана, що мав змилюваня над бідним чоловіком. Тож зітхали ви нераз тяжко тай гадали собі: Боже милосердний! Коби то раз тая панщина устала, яке би то добро було на світі! І за ласкою Божою устала вже панщина, і вже давно устала; — а єсть вже добро на світі? Ви не їсте анї лїпшої страви як єсте за панщини їли, анї не ходите в лїпшій одежи, як тогди ходили, анї не мешкаєте в лїпших хатах як тогди мешкали, про иньше вже і не кажу. А чому се так? Таж як би ви той час, що давнійше робили для пана, на себе ужили або пійшли на зарібки, а ті зароблені гроші зложили: то би такой красний гріш був, було і податки чим заплатити і на школу дати і можна би лїпше з'їсти і краще убрати ся і поряднійшу хату собі поставити. Але гроші не складають ся, тільки йдуть до жида, за горівку. Пили, правда, люде і передше, та не так як нині; бо що дня більш корчем по селах та по містах, та від того і що дня більше ґрунтів люде тратять, котрі жиди та Німці закупавають, а люди наші йдуть з торбами по світі. Отже час би вже раз опам'ятати ся і не тратити маєтку свого та ще і спасенія душі своєї; а щоби

ви знали добрі люди, як маєте робити, аби вам ліпше було на світі, то ми пишемо книжочки, з котрих великий будете пожиток мати, як схочете послухати того, що у них написано є. Не жалуйте видати кілька крейцарів на таку книжочку, бо ви з неї навчите ся, як кількадесять ба і кількасот ренских узискати можна. Читайте-ж їх собі, коли вмієте, самі, а як ні, то дайте їх діточкам вашим, щоби прочитали, або і кого чужого о тоє попросіт!

Сю книжочку видаємо в той день в котрий припадають дваццятьпять-літні роковини знесеня панщини. Дваццять пят літ — се великий час в житю чоловіка, котрий за кожду часиночку здасть колись рахунок перед Богом! Читайте-ж сю книжку пильно, і поступайте так, як она вам радить, щоби, як других дваццять пять літ мине і ви і діти ваші і внуки ваші більше добра та гаразду мали ніж ви тепер!

ЦІННИК Популярних Руских Книжок.

● РУСКОЇ КНИГАРНІ у ВІННІПЕГУ. ●

Боротьба за право	.35
В досвіта (повість)	.50
В старім і новім краю	.25
Весела книжочка для сумних людей	.35
Великий шум, повість Ів. Франка	.60
В турецькій неволі	.10
Верховинці повість з гуцульського життя	.20
Відродженє, роман в 3-х частях гарно оправ.	\$2.00
Житє рости́н у морі	.10
Житє і слава Т. Шевченка з образками	.15
Житє І. Христа з 73 образками в гарній оправі	\$1.25
Жерміналь Е. Золі належить до найліпших повістий. В Росії була заборонена цензурою. Стор, 728 в гарній оправі лиш	\$2.00
Звідки взяли ся що і значать назви Русь і Україна	.15
Казки за Жидів	.10
Кайдашева сім'я	.30
Козацькі часи в народній пісни	\$1.00
Козаки, гарно оправ.	\$1.20
Конець світа	.10
Князь і жебрак	.50
Кобзар Т. Шевченка	\$1.00
Козацкі жарти та сьміхи	.15
Маніпулянтка в гарній оправі І. Франка	\$1.10
Мальва і иньші опов.	\$1.15
Маруся найкраща повість якої не має жаден народ на світі по 15	i .25

Марко проклятий	.70
Міжнародні революційні партії	.20
Місія, чума, казки і сатири І. Франка оправлена	\$1.30
Многострадальний народ	.20
Моє слово в опр.	\$1.75
Новітня суспільність і церква	.25
Нові заручини і нова сватьба	.10
Огні Горять (повість)	\$1.25
Остатні дні Помпеїв	\$1.60
Оповіданя Чайковського	\$1.00
Перша поміч в наглих припадках з 28 образками	.25
По степах та хуторах	.75
Про грім і блискавицю	.5
Без праці. Казка о лїнивїм Іванї	.25
Богач і бідний	.20
Ботанїка	\$1.50
В пам'ять гетьмана І. Мазепи	.10
Весняні води. Гарне оповіданє на 242 сторін	.60
Гроші. Дуже гарна повість Золї	\$1.50
Житє рoстин. Дуже цікава і наукова книжка за анатомію і фізіольогію рoстин	.35
Лїкарський порадник в ріжних слабостях людей 282 сторін	.60
Лист шинкара до чорта	.15
Микола Джеря. Дуже гарне оповіданє про долю панцизняного кріпака і борба зго з паном. З образками	\$1.00

Уваги!

Книжки висилаємо лиш за готівку. Агентам даємо великий рабат.

Просимо висилати гроші лиш переказом (мо-

ney order) почтовим або в реєстрованім листі, бо
много гроший післаних в звичайнім листі пропадає.
Коли посилаєте гроші на money-order, то мусите
післати до нас ту білу картку більшу, що вам поч-
тар дасть, а не жовту меньшу. Жовту лишіть собі.
Без тої білої картки ми не можемо дістати гроший
на почті.

Пишіть по наш загальний цівник книжок і му-
зичних інструментів, на адресу:

RUSKA KNYHARNIA

850 MAIN str.

WINNIPEG MAN.

